

УДК 32

<http://doi.org/10.5281/zenodo.2537748>

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ЙОГО ПОДАЛЬШОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

А.І. Воронкова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті здійснюється спроба визначити нові напрями подальшої інтерпретації політичного процесу у вітчизняному політологічному дискурсі у контексті систематизації накопиченого досвіду щодо вивчення його проблемного поля.

Пропонується: по-перше, удосконалити категоріально-понятійний апарат його дослідження за допомогою «нових» категорій із суміжних із політологією наук; по-друге, підвищити рівень ефективності пошуку методологічних засад різних аспектів його аналізу через звернення до положень концепції соціального поля П. Бурдьє та теорії конфліктів.

Ключові слова: політичний процес, політична система, категоріально-понятійний апарат, методологія.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС В ОТЕЧЕСТВЕННОМ ПОЛИТОЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАПРАВЛЕНИЙ ЕГО ДАЛЬНЕЙШЕЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

А.И. Воронкова

В статье осуществляется попытка определить новые направления дальнейшей интерпретации политического процесса в отечественном политологическом дискурсе в контексте систематизации накопленного опыта в изучении его проблемного поля.

Предлагается: во-первых, усовершенствовать категориально-понятийный аппарат его исследования с помощью «новых» категорий из смежных с политологией наук; во-вторых, повысить уровень эффективности поиска методологических оснований разных аспектов его анализа через обращение к положениям концепции социального поля П. Бурдьё и теории конфликтов.

Ключевые слова: политический процесс, политическая система, категориально-понятийный аппарат, методология.

POLITICAL PROCESS IN THE DOMESTIC POLITOLOGICAL DISCOURSE: DETERMINATION OF DIRECTIONS OF ITS FURTHER INTERPRETATION

A. Voronkova

In the article attempt to specify new directions of the further interpretation of political process in a domestic politological discourse in a context of ordering of the saved up experience in studying of its problem field is performed.

Results of researches of different aspects of a problem field of political process are presented by such moments: the analysis of ratios of concepts «political process», «political changes», «political development»; the offer of different variants of the maintenance of concept «political process» – from its «wide» interpretation to «narrow» interpretation; the analysis of levels and results of its functioning as element of a social and political reality; determination of theoretical and methodological bases of its research; the justification of the basic characteristics of its realization and display and so on.

In a context of the further studying of political process it is offered: first, to improve categorical and the conceptual device of its research by means of «new» categories from adjacent sciences with political science (sociology, psychology, economy). Such circulation should be connected, on the one hand, with the certain coordination in scientific community of the maintenance of these categories, and, from another – research bases. Secondly, to raise level of efficiency of search of theoretical and methodological bases of different aspects of its analysis. It assumes realization of a certain variant of synthesis of substantive provisions of the system approach with the basic statements of the concept of a social field of P. Bourdieu and with key postulates of the theory of the conflict (conflictological approach).

Key words: *political process, political system, categorical and the conceptual device, methodology.*

Постановка проблеми. Політичний процес як один з основних елементів (компонентів) політичної реальності сьогодні перебуває в поле підвищеної уваги закордонних і вітчизняних дослідників. «Якщо класична політологія зосереджувалася на філософських питаннях про те, якою має бути влада, – зазначають, наприклад, українські політологи на чолі з М.П. Гетьманчуком, – то сучасну політологію найбільше цікавлять прагматичні питання: як здійснюється політична влада, наскільки вона дієва, зважена, компетентна тощо. Чимале значення мають процесуальні аспекти політики, що розкривають динаміку політичної системи, функціонування її інститутів» (Гетьманчук, Гришук та Турчин, 2011).

Аналіз актуальних досліджень. Сучасними українськими дослідниками, яких цікавить тема політичного процесу, є І.Д. Денисенко (2010; 2015), Л.Є. Смола (2010), І.М. Сопілко (2014), М.О. Кизим (2014) та інші.

Мета статті – систематизувати накопичений досвід щодо проблеми дослідження політичного процесу у вітчизняному політологічному дискурсі у контексті визначення напрямів його подальшої інтерпретації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз публікацій, присвячених вивченню як окремих аспектів політичного процесу, так й його як цілісного елементу політичної реальності дозволяє стверджувати таке.

I. У сучасному політологічному дискурсі поняття «політичний процес» часто співвідноситься (або навіть заміщується) поняттями «політичний розвиток» та «політичні зміни» (Маклін та Макмілан ред., 2005, с. 530-531).

II. Зміст поняття «політичний процес» у сучасній політології пропонується визначати у так званих «широкому сенсі / розумінні» та «вузькому сенсі / розумінні». Однак, слід зазначити, що й обсяги та межі навіть цього двохваріантного розуміння його змісту також не співпадають у різних авторських колективах.

Наприклад, для одних представників політичної науки у найширшому розумінні «політичний процес – це функціональна характеристика політичної системи, зміст якої полягає у виконанні суб'єктами політики своїх специфічних ролей і функцій», тобто «політичний процес – це сукупність діяльності всіх суб'єктів політичних відносин, що спрямована на формування, зміну чи перетворення, а також функціонування політичної системи суспільства» (Гетьманчук, Грищук та Турчин, 2011).

I, відповідно, у вузькому сенсі, політичний процес – певна сукупність діяльності суб'єктів та функціонування інститутів щодо певних змін у конкретному напрямі існування політичного життя суспільства.

Для іншої групи політологів поняття «політичний процес» у широкому сенсі це «все політичне життя суспільства (калейдоскоп подій, дій та протидій всередині політичної системи суспільства, діяльність рядових політиків, лідерів, еліт)» у вузькому – «функціонування політичних систем» (Лавриненко ред., 2015).

III. Таке двохваріантне розуміння змісту поняття «політичний процес» презентоване досить великою кількістю визначень, які виникли в процесі попереднього аналізу цього явища.

Так, «політичний процес» певна група дослідників розглядають як «одну з основних категорій сучасної політології, яка відображає зміни в політичному житті суспільства, насамперед у діяльності органів публічної влади та державних установ по досягненню загального сталого розвитку» (Лавриненко ред., 2015, с. 234).

Інша група представників політичної науки стверджують, що «політичний процес – сукупність послідовних дій політичних суб'єктів з реалізації своїх інтересів через політичну владу. Політичний процес виражає й розкриває формалізовану послідовність політичних дій суб'єктів від стадії формування політичних запитів і мети до ухвалення рішень і їх реалізації» (Левенець та Шаповал ред., 2011, с. 596).

Політичний процес в політологічному словнику-довіднику визначений як «Сукупність видів діяльності суб'єктів політичних відносин, які відображають стадії зміни політичної системи і спрямовані на досягнення політичних цілей». (Погорелый, Фесенко та Филиппов, 2008, с. 199).

IV. У сучасному політологічному дискурсі є праці, які містять результати певних авторських спроб систематизації визначень «політичного процесу», запропонованих різними політологами та науковими школами.

Наприклад, вітчизняні політологи К.О. Ващенко, В.О. Корнієнко, стверджують, що «політичний процес є специфічною категорією політології, що отримала неоднозначне тлумачення: його ототожнюють з поняттям політики в цілому (Р. Доуз), вбачають специфіку політичних процесів в результатах функціонування політичної системи (Т. Парсонс) або в динаміці боротьби суб'єктів політики за статуси і владу (Р. Дарендорф), а також в політичній поведінці суб'єктів політики в ході реалізації своєї мети (Ч. Мерріам)» (Ващенко, Корнієнко, 2016).

При цьому українські дослідники зазначають, що узагальнення наведених визначень дозволяють виокремлювати у змісті будь-якого політичного процесу, насамперед, діяльність людей та функціонування певних інститутів (Ващенко, Корнієнко, 2016).

Інші українські представники політичної науки підкреслюють, що у сучасній науковій літературі термін «політичний процес» здебільшого використовується у трьох основних інтерпретаціях:

«по-перше, для означення політичної динаміки, послідовності змін;

по-друге, для дискурсу низки окремих, часткових, фрагментарних дій і явищ (виборчий процес, законодавчий, регіональний, процес прийняття рішень тощо);

по-третє, як характеристика режиму функціонування політичної системи в цілому» (Гетьманчук, Грищук та Турчин, 2011).

На думку авторів, найбільш вдалим є розуміння політичного процесу «як цілісної характеристики стану політичної динаміки всієї політичної системи. Саме тоді воно має специфічне методологічне навантаження. У такому контексті політичний процес налаштовує на цілісне сприйняття всіх діючих суб'єктів у їхньому спільному ритмі або аритмії станів і дій, на відчуття якості, узгодження векторів їхніх спрямувань. Саме таке бачення дозволяє простежити тенденції та кінцеві результати політики, тобто, оцінювати якість і загальне соціальне значення політичної динаміки» (Гетьманчук, Грищук та Турчин, 2011).

V. У сучасній політичній науці політичний процес аналізується або на трьох, або на двох рівнях. З позиції трьохрівневого функціонування (тобто, з точки зору визначення простору його здійснення) виокремлюють політичні процеси: макро (глобальний / світовий); мезо (регіональний / державний); мікро (національний / внутрішньодержавний). «Політичний процес, – наприклад, стверджує М.П. Гетьманчук, – може розгортатися у різних просторових межах – на рівні будь-якого політичного співтовариства, що є, так чи інакше, єдиним цілим, як система. На цій підставі можна виділити світові (глобальні), регіональні та національні (у державницькому розумінні, тобто внутрішньодержавні) процеси» (2011).

З позиції двохрівневого функціонування (тобто, з точки зору визначення значення його існування для певної політичної системи)

розглядають так звані «базові» та «периферійні» політичні процеси. «Базові політичні процеси, – стверджує, наприклад, В.С. Білоус, – характеризують способи включення широких соціальних верств населення у відносини з державою, форми перетворення інтересів та вимог населення в управлінські рішення, типові прийоми формування політичної еліти, підготовки й висування лідерів і т. ін.» (Шемшученка, Бабкіна та Горбатенка ред., 2004, с. 517). Натомість, «периферійні політичні процеси, на думку цього ж автора, – відбивають динаміку формування окремих політичних асоціацій (політичних партій, груп тиску і т. ін.), розвиток місцевого самоврядування, а також інші зв'язки й відносини у політичній системі суспільства, які, проте, не справляють впливу на домінуючі форми і способи реалізації влади» (Шемшученка, Бабкіна та Горбатенка ред., 2004, с. 517).

VI. Виходячи із таких інтерпретацій змісту та просторів існування / функціонування політичного процесу пропонується виокремлювати його зовнішню частину – «комплекс взаємопов'язаних подій, явищ, актів поведінки, які утворюють послідовність якісних станів політичної системи», та внутрішньою – сукупність артикуляцій, представництва і конкуренції соціально-політичних інтересів різних груп населення (Гетьманчук, Грищук та Турчин, 2011).

VII. Зміст та структуру політичного процесу, найчастіше пропонується розглядати з позицій системного, структурно-функціонального, біхевіористського, інституційного підходів, як:

- «сукупність дій із забезпечення формування, зміни, перетворення та функціонування політичної системи (Д. Істон, Г. Алмонд);
- «результуючий вектор» політичних волі, інтересів та ціннісних орієнтацій суб'єктів тієї чи іншої політичної події (Г. Лассуелл, Г. Меріам);
- трансформація політичних інститутів (С. Хантігтон)» (Гетьманчук, Грищук та Турчин, 2011).

Останнім часом представники різних наукових шкіл з ціллю підвищення рівня ефективності дослідження політичного процесу

пропонують так звані «авторські набори» методологічних засад його аналізу. Тобто, активно звертаються до:

- історичного підходу, інституційного підходу, біхевіоралістичного підходу, функціоналістичного підходу, підходу раціонального вибору, конфліктологічного підходу (К. Байме);

- ціннісного підходу, поведінкового підходу, теоретико-ігрового підходу (Е. Рив);

- поведінкового підходу, структурно-функціонального підходу, системного підходу, теорії раціонального та публічного вибору (Н. Антанович);

- нормативного підходу, інституційного підходу, поведінкового підходу,

структурно-функціонального підходу, підходу раціонального вибору, дискурсивного підходу (О. Мелешкина) (Денисенко, 2010, с. 119).

VIII. З позиції застосування вищезазначених методологічних засад у сучасній соціально-політичній літературі виокремлюються такі властиві політичному процесу (на всіх рівнях його розгортання) риси / характеристики як: системні – несистемні зміни (А. Пшеворський, В.М. Лавриненко); постійна конфліктогенність / присутність конфлікту (Р. Дарендорф); щільне переплетіння інтеграційних і дезінтеграційних процесів; поєднаний в діяльності суб'єктів політичного процесу впорядкованих і спонтанних акцій»; неоднозначна спрямованість функціонування соціально-політичних структур, завдяки чому політичний процес стає альтернативним; зростання відносної самостійності політичного процесу і власна субстанціональність його складових (політичних партій, організацій і рухів)» (Ф.М. Кирилюк) тощо (Кирилюк, 2009, с. 522).

IX. При аналізі сучасного політичного процесу фахівці активно звертаються до так званих «нових» або «нетрадиційних» для політології категорій. Наприклад, останнім часом категоріально-понятійний апарат політичної науки поповнився такими термінами як «глобалізація»,

«віртуальна реальність», «віртуальний уряд», «тролінг», «мода», «корупція», «саботаж».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Все вище зазначене свідчить про те що, у сучасному політологічному дискурсі накопичено певний досвід щодо всебічного аналізу сучасного політичного процесу – від уточнення змісту цього поняття до з'ясування теоретико-методологічних засад його дослідження як цілісного елемента соціально-політичної реальності.

Зважаючи на це, основні напрями щодо поглиблення його подальшої інтерпретації вбачаються у таких моментах.

Удосконалення категоріально-понятійного апарату дослідження його проблемного поля. Це передбачає активне звернення до нових категорій із суміжних до політології наук (соціології, психології і економіки). Таке звернення повинно бути пов'язане, з одного боку, з певним узгодженням у науковому співтоваристві змісту цих категорій, а, з іншого – засад дослідження.

Підвищення рівня ефективності пошуку методологічних засад різних аспектів його дослідження. Виходячи з результатів просторового розгляду структури політичного процесу, доцільною уявляється спроба синтезувати положення, зрозуміло, провідного для політології у цьому випадку, системного підходу із основними твердженнями концепції соціального поля П. Бурдьє (Денисенко, 2015). З позиції виокремлення представниками наукового співтовариства серед головних ознак політичного процесу таких характеристик як: системні / несистемні зміни; моменти інтеграції / дезінтеграції; впорядковані / спонтанні акції його суб'єктів і т. ін. – системного підходу з ключовими постулатами теорії конфлікту (конфліктологічного підходу).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко, К.О., Корнієнко, В.О., 2016. *Політологія для вчителя*. [online] Доступно: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/22..htm [Дата звернення 9 жовтень 2018].

2. Гетьманчук, М.П., Грищук, В.К. та Турчин, Я.Б., 2011. *Політологія*. Київ: Знання. [online] <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-155.html> [Дата звернення 2018].
3. Денисенко, І.Д., 2015. Теорія соціального простору: евристичний потенціал щодо соціально-політичних досліджень. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*, 2(10), с. 27–37.
4. Денисенко, І.Д., 2010. Проблемне поле методології політичних досліджень. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 5, с. 116–124.
5. Кизим, М.О. та Іванов Ю.Б. 2014. *Дерегуляторна політика в Україні в 2013 році: оцінка та шляхи поліпшення*. Харків: Інжек.
6. Кирилюк, Ф.М. 2009. *Новітня політологія*. Київ: Центр учбової літератури.
7. Лавриненко, В. Н. ред., 2015. *Политология: учебник и практикум для академического бакалавриата*. 5-е изд. Москва: Издательство Юрайт.
8. Левенець, Ю., Шаповал, Ю. та ін. ред., 2011. *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво.
9. Маклін, І. та Макмілан, А. ред., 2005. *Короткий оксфордський політичний словник*. Переклад з англійської В. Сидоров, Д. Тарашук, П. Тарашук. Київ: Основи.
10. Погорельий, Д.Е., Фесенко, В.Ю. та Филиппов, К.В. 2008. *Политологический словарь-справочник*. Москва: «Эксмо».
11. Смола, Л.Є. 2010. *Детермінанти політичного процесу сучасності: теоретико-політологічний аналіз в інформаційно-психологічному вимірі*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
12. Сопілко, І.М. 2014. *Державна інформаційна політика України: стан та шляхи реалізації*. Київ: МП Леся.
13. Шемшученка, Ю.С., Бабкіна, В.Д. та Горбатенка, В.П. ред., 2004. *Політологічний енциклопедичний словник*. 2-е вид. Київ: Генеза.

Інформація про автора

Воронкова Анастасія Ігорівна – аспірантка кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: ann-voronkova@ukr.net; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7533-2999>.

Стаття надійшла до редакції: 21.11.2018 р. Прийнята до друку: 03.12.2018 р.